

MEHMET KARASAN'IN FELSEFESİNİ DESCARTES TERCÜMELERİ ARACILIĞIYLA ANLAMAK

Alper Bilgehan Yardımcı*

Giriş

Prof. Dr. Mehmet Karasan 1907 yılında Denizli, Çivril'de doğdu.¹ İlk ve orta öğrenimini Çivril ve Konya'da, lise eğitimini 1928 yılında İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladıktan sonra aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı'nın yurt dışı eğitim bursunu kazanarak Fransa, Lyon Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe ve Sosyoloji bölümünde lisans eğitimi almaya hak kazandı. 1932 yılında yurt dışı eğitimini tamamlamasının ardından 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümüne doçent olarak atandı.² 1942 Yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü asistanı Nusret Hızır ve pedagoji doçenti Bedii Ziya Egemen ile birlikte Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü kadrosuna katıldı.³ 1932-1950 yılları arasında belirli dönemlerde çeşitli okullarda felsefe, sosyoloji ve Fransızca öğretmenlikleri ve idarecilik yapan Karasan⁴ 1951 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Profesör olarak göreve başladı.⁵ Prof. Dr. Mehmet Karasan akademik hayatının yanı sıra 1954-1957 ve 1957-1960 yılları arasında X. ve

* Doç. Dr. Alper Bilgehan Yardımcı, Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü.

¹ TBMM Albümü 2. Cilt (1950-1980), Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010, s. 628.

² Muhsin Balakbabalar, "Mehmet Karasan", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20/1-4 (1975), s. XXIII.

³ "Tarihçe", Ankara Üniversitesi Bilim Tarihi, İnternet Erişim: [<http://bilimtarihi.humanity.ankara.edu.tr/tarihce/>], 14. 05. 2023.

⁴ TBMM Albümü 2. Cilt (1950-1980), s. 628.

⁵ Balakbabalar, "Mehmet Karasan", s. XXIII.

XI. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Denizli Milletvekilliđi yaptı.⁶ Siyasi hayatının ardından 1968 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi felsefe kürsüsünde Profesör olarak akademik yaşamına devam etti ve 1970-1971 yılları arasında aynı fakültede dekanlık görevinde bulundu. 15 Kasım 1974 tarihinde hayatını kaybeden Karasan Evli ve bir çocuk babasıydı.

Mehmet Karasan Türk düşüncesine ve literatürüne *Eflatun'un Devlet Görüşü* (1947) ve *Büyük Feylesoflar Antolojisi* (1949) adlı kitapları, "İlk Yunan Düşüncesinde Din İlmi Denemeleri" ve "Eflatun'un Devleti" gibi makaleleri ile katkıda bulundu. Karasan, Fransa'da almış olduğu yurt dışı eğitiminin etkisi ve Cumhuriyet döneminde 1940 yılında Hasan Âli Yücel tarafından başlatılan "*Tercüme Hareketi*"⁷ vesilesiyle yabancı dilde yazılan birçok klasik eseri tercüme ederek dilimize kazandırdı. Platon, Descartes, Durkheim ve Bergson gibi önemli filozofların eserlerini tercüme ederek felsefe alanına önemli katkılarda bulunan Karasan, Durkheim'ın *Meslek Ahlakı* kitabını tercüme etmesi ve "Din Sosyolojisi, Öncüleri ve Kurucuları" başlıklı bir makale kaleme alması ile yalnızca felsefe alanına değil sosyoloji alanına da önemli katkılarda bulundu. Bu sayede Cumhuriyet döneminde akademik anlamda Türkiye'de ilk din sosyolojisi dersini 1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde verdi.⁸

Karasan sosyolojiye yönelik çalışmaları ile birlikte özellikle felsefe alanında Descartes'in *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*⁹ (1942), *Felsefenin İlkeleri*¹⁰ (1943), *Aklını İyi Kullanmak ve Bilimlerde Doğruyu Bulmak İçin Metot Üzerine Konuşma* (1944), *Tabiat Işığı ile Hakikati Arama* (1945), *Aklın İdaresi İçin Kurallar* (1945) ve *Ahlak Üzerine Mektuplar* (1946) gibi birçok eserini Fransızcadan dilimize tercüme etmesi ve yapmış olduğu bu tercümelere eklemiş olduğu ön sözler ve açıklamalar ile Türkçe felsefe alan yazınında tanınırlık kazandı. Descartes'in eserleri ile birlikte Fransızcadan dilimize kazandırdığı eserler arasında Bergson'un *Ahlak ile Dinin İki Kaynağı* (1949), Lucien Laberthonnière'in *Descartes Üzerine Tetkikler* (1959) eseri ve bir dönem Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe kürsüsünde görev yapan

⁶ TBMM Albümü 2. Cilt (1950-1980), s. 708.

⁷ Nihan İçöz, "1940 yılı: Türk Kültür ve Edebiyatında Çeviri ile Açılan Çığır", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5/2 (2013): s. 336.

⁸ İhsan Çapcıoğlu, "Türkiye'de Akademisyen Din Sosyologları Bibliyografyası", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44/2 (2003): s. 209.

⁹ Kitap Descartes tarafından ilk olarak Latince yazılmıştır. Karasan kitabın Fransızca tercümesinden dilimize tercüme etmiştir.

¹⁰ Felsefenin İlkeleri eseri de "Metafizik Düşünceler" kitabında olduğu gibi Descartes tarafından ilk olarak Latince yazılmıştır. Karasan kitabın Fransızca tercümesinden dilimize tercüme etmiştir. Bkz. René Descartes, *Tabiat Işığı ile Hakikati Arama*, çev. Mehmet Karasan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1966, s. 1.

Olivier Lacombe’un bazı makaleleri de bulunmaktadır. Böylece, Mehmet Karasan Descartes’in felsefesi başta olmak üzere Fransız düşüncesi ve felsefesinin Türkiye’de tanınması açısından önemli bir görevi yerine getirdi.

Prof. Dr. Mehmet Karasan Türkiye Cumhuriyeti’nin görece ilk yılları sayılabilecek dönemi içerisinde sorumluluk alarak felsefe ve edebiyat alanında hem tercüme faaliyetleri hem de kendi özgün eserleri ile Türk düşüncesinin ve felsefesinin gelişimine yardımcı olan bir düşünürdür. Karasan’ın başta Fransız felsefesi olmak üzere felsefeye yönelik düşüncelerinin günümüz entelektüel çevresi ve araştırmacıları tarafından tanınması önem teşkil etmektedir. Ancak Mehmet Karasan’ın düşünce hayatı, felsefi görüşleri ve felsefeden ne anladığına yönelik yapılan çalışmaların azlığı ve eserlerine ulaşmanın zorluğu göz önünde bulundurulduğunda onun yaşamı ve felsefesine yönelik mevcut bilginin eksikliği göze çarpmaktadır. Bu nedenle Mehmet Karasan’a yönelik bir çalışma ortaya koyma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu gereklilik doğrultusunda yazımızda Karasan’ın ortaya koymuş olduğu çalışmalarının seyri ve gelişimi takip edilerek görüşleri aktarılmaktadır. Bu noktada onun tercüme eserlerine yazmış olduğu ön sözler ve açıklamalar dikkate alınmaktadır. Böylece, Karasan’ın özellikle Descartes’tan yaptığı tercümelemlerden hareketle onun felsefi yaklaşımına ve felsefeden ne anladığına ilişkin bir tahlilde bulunulmaya çalışılmaktadır. Belirtmek gerekir ki bu yazının temel amacı Descartes’in felsefesini ya da felsefi görüşlerini aktarmak değil Mehmet Karasan’ın Descartes’in felsefesine yönelik okumaları, çıkarımları, düşünceleri ve katkılarını tespit ederek kendi özgün düşüncelerini ve felsefi tavrını ortaya koymaktır.

Karasan’ın Felsefeye Bakışı

Felsefi bilginin ve düşüncenin gerek koşullarından bir tanesi yazılı ya da sözlü olarak bu düşüncelerin aktarılmasıdır. Felsefe tarihinde birçok düşünür ve filozof eserleri ve söyledikleri ile felsefi düşünceye katkıda bulunmuştur ancak bir düşünür ya da filozofun felsefenin ne olduğuna yönelik kısa tespitine ulaşmak her zaman mümkün olmamaktadır. Çoğunlukla düşünürün genel felsefi düşüncesinden hareketle bir çıkarımda bulunularak bir tanımlama yapılmaya çalışılmaktadır. Mehmet Karasan ise Türk Ansiklopedisi’nde ‘felsefe’ maddesini yazarak kendisinin felsefeden ne anladığı konusunda kısa ve özet bir bilgiye ulaşmamıza imkân sağlamıştır. Mehmet Karasan felsefe kelimesinden hakikat sevgisini, iyi söylemek ve iyi düşünmek sanatını, insanı insan kılan her şeyi anlamak gerektiğini belirtmekte ve felsefe kelimesinin uzun yıllar bu geniş anlamda kullanıldığını ifade etmektedir.¹¹ Ona göre, dar

¹¹ Mehmet Karasan, “Felsefe”, *Türk Ansiklopedisi*, XVI. Cilt, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1968.

anlamda felsefe ve filozof kelimeleri Sokrates ile gündeme gelmiştir çünkü daha önce filozoflara bilgiler, fizikçiler, fizyologlar ya da sofistler denilmiştir. Platon'un Sokrates'i filozof olarak nitelenmesi ile bugün anladığımız anlamda felsefe kelimesi anlaşılmağa başlanmıştır. Bununla birlikte, Karasan açısından felsefenin tam bir tanımını yapmak mümkün değildir çünkü felsefe tarihine bakıldığında farklı felsefe tanımlamaları vardır. Kendi ifadesiyle "felsefeyi felsefe tarihi dışında anlamak imkânsızdır. Felsefe tarihi de aslında filozofların tarihidir. Bunun için de herkesin üzerinde anlaşacağı bir tarifi bulmak oldukça zordur."¹² Karasan gene de felsefenin temelde rasyonel bir bilgi ve özü itibarıyla zihinsel bir nazariye olduğunu söyleyerek felsefenin ne olduğu konusunda ortak bir zeminin belirlenebileceğini ifade etmektedir. Bu çerçevede felsefe ilk olarak en geniş anlamda rasyonel bilgidir, ilimdir. İkinci olarak felsefe bir bilgi türünü ya da bilgiler bütünü küçük sayıda ilkeler altında toplamaya çalışan incelemelerin toplamıdır. Üçüncü olarak, felsefe ruh veya düşünce ile ilişkili incelemelerin toplamıdır. Bu kapsamda Karasan açısından felsefe aslında metafiziktir.¹³ "Hattâ kelimenin gerçek ve kesin mânâsı isteniyorsa, münhasıran metafizik olarak görünmektedir. Metafizik de Aristoteles'in tarifine göre, varlık olarak varlığın ilmidir veya daha ziyade, Aristoteles'in düşüncesini biraz aşarak, varlık (existence) ile hakikatin a priori şartlarının ilmidir, aklın ve evrensel rasyonalitenin ilmidir, düşüncenin kendinde ve şeylerde ele alınan ilmidir."¹⁴

Karasan felsefenin ne olduğunu ve felsefeden ne anladığını belirttikten sonra felsefenin ortaya çıkış koşullarını da kendi perspektifinden aktarmaktadır. Felsefenin doğuşu geometri, astronomi ve diğer ilimlerde Yunanların kendi dehaları ile Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarından elde ettikleri kazanımları işlemeleri ile mümkün olmuştur. Ayrıca, Yunanların rahip bir sınıfa sahip olmaması, Miletoslu fizikçiler ile ilimin rasyonel bir kalıba girmesi ve Yunan topluluğunun dini kimliklerinden sıyrılıp laikleşmesi sayesinde felsefe antik Yunanda doğmuştur. Yunan felsefesinin böyle bir fikir ortamında ortaya çıktığını belirten Karasan, Hintlilerin daha önce varlık, doğa ve yaşam üzerine düşüncelerinin olmasına rağmen o bölgede felsefi bir düşüncenin ortaya çıkmasının nedenini de böyle bir ortamın eksikliğine bağlamaktadır.

Tercüme Eserleri Aracılığıyla Karasan'ın Felsefesini Anlamak

Bununla birlikte, Mehmet Karasan'ın felsefi görüşlerini anlamanın yollarından bir diğeri onun tercüme eserlerinden geçmektedir çünkü Karasan ter-

¹² Karasan, "Felsefe".

¹³ Karasan, "Felsefe".

¹⁴ Karasan, "Felsefe".

cüme yaptığı eserleri görüşlerini aktarmanın bir aracı olarak kullanmaktadır. Karasan ön söz ve açıklamalar yazarak katkıda bulunduğu tercüme makale ve kitaplar ile takip ettiği filozofların ve kendi felsefi eğiliminin ipuçlarını vermektedir. Tercüme faaliyetleri Cumhuriyet Döneminde Batı klasiklerinin dilimize çevrilmesi amacıyla Maarif Vekili (Millî Eğitim Bakanı) olan Hasan Âli Yücel’in katkılarıyla birlikte 1940 yılında kurulan ‘Tercüme Bürosu’¹⁵ ile başlamıştır. Mehmet Karasan Tercüme Bürosu’nun kararıyla ilk başta yapılan tercümelerin ön söz ve yazarın özgün katkısı olmadan yayımlanması tavsiyesini o dönem için klasik metinler geleneğinin yerleşmesi ve tecrübenin yeniliği açısından uygun bulmaktadır. Daha sonra Cumhuriyet’in ihtiyaç duyduğu klasik metinler koleksiyonu sağlandıktan sonra Karasan Tercüme Bürosu’nun tercüme edilen asıl esere tercümanların ön söz yazması ve notlar eklenmesi kararını da desteklemiştir.¹⁶ Böylece, Karasan tercümelerine kendi görüşlerini ve esere ilişkin açıklamalarını ekleme fırsatı bulmuştur. O tercüme ettiği Platon’un Sofist diyalogunun 1943 yılı ilk baskısında herhangi bir ön söze yer vermezken 1967 yılında yayımlanan ikinci baskısında “Sofist Üzerine Mütercim’in Önsözü” başlıklı bir bölüm eklemiştir. Bu bölümde Karasan Sofist diyalogunun okuyucular tarafından daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla bu diyalogun ayırt edici özelliği, Platon’un diyalogları arasındaki sırası, konumu ve değeri, yazılış tarihi, diyalogda yer alan şahsiyetleri ve sofistin kim olduğuna yönelik kapsayıcı ve detaylı bir tanımlamaya yer vermiştir.¹⁷ Karasan tercüme ettiği eserlerin çoğunda özellikle ilk kez ele aldığı bir düşünür olduğunda detaylı bir ön söze yer vermektedir çünkü felsefe ile uğraşan herkes gibi mütercim de ele aldığı eserler ile doğrudan meşgul olmakta ve dolayısıyla eseri anlama konusunda okuyucuya rehberlik ederek önemli bir görevi de yerine getirmektedir.¹⁸

¹⁵ “Tercüme Bürosu, 1939 yılında toplanan Birinci Türk Neşriyat Kongresinde alınan kararlar arasında kurulması planlanmış ve 1940 yılında resmen kurulmuş, 1966 yılında kapatılana kadar çeviri adına çok kıymetli faaliyetlerde bulunmuş, ardında birçok çeviri eser bırakmış bir kurumun adıdır. Büronun kurulduğu dönemde ekseriyetle yazılı çeviri için “tercüme”, çevirmen için “mütercim” sözcüklerinin kullanılması söz konusudur. Günümüzde ise daha ziyade “tercüme” sözlü çeviriyi, “tercüman” sözlü çevirmeni; “çevirmen” yazılı çevirmeni, “çeviri” yazılı çeviriyi karşılayacak şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla Tercüme Bürosu derken genellikle yazılı çeviri faaliyetinin çevirmenlerce gerçekleştirildiği bir kurumun ifade edildiğini belirtmek gerekir.” Bkz. Fırat Soysal, “1940 Yılında Kurulan Tercüme Bürosu”, *Atatürk Ansiklopedisi*, İnternet erişim: [<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1940-yilinda-kurulan-tercume-buros/>], 10. 05. 2023.

¹⁶ Eflatun, *Sofist*, çev. Mehmet Karasan, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997, s. I.

¹⁷ Eflatun, *Sofist*, s. I-XL.

¹⁸ Eflatun, *Sofist*, s. I.

Karasan özellikle Fransız felsefesi, düşüncesi ve eğitimine karşı ilgi duymaktadır. Bu ilginin nedeni olarak Fransa'da eğitim alması, bu ilginin yansıması olarak da mevcut literatüre baktığımızda başta 1942 yılında yayımlanan ilk tercüme eserinin Descartes'ın *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler* adlı kitabı olmakla birlikte Descartes'ın çeşitli eserlerini tercüme etmesi ve 1940 yılında yayımladığı ilk makalesinin de "Fransız Maarif Tarihi"¹⁹ olması gibi çalışmaları görülebilir. Fransız felsefesi ve düşüncesi denilince şüphesiz ki dünyada birçok kişinin aklına Descartes ve öğretileri gelmektedir. Aynı durum Karasan'ın felsefe alanındaki ilgisi ve tercümeleeri için de geçerlidir. Karasan, Fransız felsefesinin dünyada en tanınmış düşünürü, kendi ifadesiyle dünyanın en büyük akılcı filozofu Descartes'ın eserleri, düşünceleri ve temsil ettiği düşünce akımı olan rasyonalizme yakından ilgi göstermektedir.²⁰ O, Descartes'a yönelik tercümeleeri ile "hiç değilse felsefeyi sevenlerin Descartes'a ilgisini çekecek, felsefe ile uğraşanların da onu anlamasını kolaylaştıracak bir biçim vermeyi"²¹ arzu etmektedir. Karasan *Metot Üzerine Konuşma* (1944) adlı eserin kendisi tarafından yapılan tercümesinde de Descartes'ın çalışmalarına olan bu ilgisini tasdik etmekte ve şöyle demektedir: "... Benim Descartes'la uğraştığımı bilen bazı dostlarımla teşvikine kapılarak, ben de [Metot Üzerine Konuşma] yeni bir tercümesini denemek istedim."²²

Bu doğrultuda Karasan, tercümesini yaptığı ve 1942 yılında yayımlanan Descartes'ın *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler* adlı kitabına altmış altı sayfalık uzunca bir ön söz eklemiştir. Bu ön söz ile Descartes'ın felsefesi ve hayatını Cumhuriyet dönemi felsefecileri ve okurlarına kısaca tanıtmayı amaçlayan Karasan, burada Hıristiyanlığın sağladığı konformizmin azalması ve yeni hakikatler çerçevesinde Avrupa'da insanların vicdanlarında meydana gelen sarsılmalar neticesinde ortaya çıkan kriz durumundan kurtulmayı, yeni hakikatlerin sistemli bir şekilde biraraya getirilmesi ve bunlar üzerine kurulacak "kıymetler levhasının" yazılması ile mümkün olabileceğini ifade eder.²³ Karasan'a göre bunu yapabilecek kişinin "*Amadis de Gaule*"e âşık, Don Kişot'un ruhunu taşıyan genç bir şövalyenin hayal gücüne ihtiyacı vardır.²⁴ Zihninin ilim ve felsefe meseleleri üzerine düşünmekle geçtiği belirtilen bu kişiyi Karasan, Descartes olarak işaret etmektedir. Karasan Descartes'ın fel-

¹⁹ Mehmet Karasan, "Fransız Maarif Tarihi", *İlk Öğretim*, 3/50 (1940), s. 501-502.

²⁰ René Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, çev. Mehmet Karasan, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1967, s. 65.

²¹ René Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986, s. II.

²² Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. I.

²³ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 3.

²⁴ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 4.

sefesini hiçbir otoriteye kulak asmadan kendi başına nasıl kurguladığını ve onun epistemolojisinin başlangıç noktasını şu şekilde aktarmaktadır: “Sobasının başında hakikati aramakla vaktini geçiren genç filozof, bu işte kendine yol gösterecek hiçbir kimse bulamamıştı. Bütün âlim ve filozofların kitaplarını kapamaya ve bilgi yapısını temelinden başlayarak, yeniden, yalnız başına, gücü yettiği derecede, kurmaya karar vermişti.”²⁵ Bu noktada Descartes’ın felsefesinin ortaya çıkışının yavaş ve temkinli bir şekilde ilerlediğini belirten Karasan, Descartes’ın “*herhangi bir şey üzerinde, hakikati metotsuz aramaktansa, hiç aramak daha hayırlıdır*” sözünden hareket ederek onun hakikati aramak için belirlediği yöntemi aktarmaktadır.²⁶ Descartes’ın yöntemi mantık, geometri ve cebir’in iyi yanlarını içeren ancak kötü yanlarını da dışlayan matematiksel bir yöntemdir. Bu yöntemin dört kuralı vardır.²⁷ Birincisi doğru olduğu apaçık olarak bilinmeyen hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemek, diğer bir deyişle bir hüküm vermede aceleci davranmamak yalnızca açık ve seçik olan şeyler hakkında hükümde bulunmaktır. İkincisi inceleyeceği meselelerin her birini mümkün olduğu kadar bölümlere ayırmaktır. Karasan Descartes’ın böylece birinci kuraldaki apaçıklığı takip ederek karmaşık şeylerin analiz yoluyla ve nihai olarak sezgi vasıtasıyla açık ve seçik bir şekilde bilinebilecek basit, kolay şeylere dönüştürüleceğini belirtmektedir. Karasan’a göre Descartes’ın buradaki amacı dedüksiyon zincirini sezgi halkasına bağlamak olarak değerlendirilmektedir.²⁸ Üçüncü kural en basit ve bilinmesi kolay şeylerden başlayarak sırasıyla daha karmaşık şeylerin bilgisine ulaşmaktır.²⁹ Son kural ise hiçbir şeyin unutulmadığından ve göz ardı edilmediğinden emin olmak için sürecin her açıdan tekrar gözden geçirilmesi ve sayılmasıdır.³⁰ Descartes yöntemini apaçıklık, analiz, sıra ve sayı olarak adlandırabileceğimiz bu dört kurala dayandırmakta ve bu adımlar dikkatli bir şekilde takip edildiği ve düşüncemiz sezgi ve dedüksiyon işini yerine getirdiği takdirde insan doğru bilgiye ulaşabilmektedir. Böylece Karasan, Descartes’ın yönteminde ilk prensiplerden doğrudan çıkarsanan önermelerin sezgi ya da dedüksiyon ile bilinebileceğini ifade etmektedir.³¹ Dedüksiyonu birbirine zincirlenen sezgiler serisi olarak değerlendiren Karasan dedüksiyonla sezgi arasındaki ayrımı mantıksal bir ayırım olarak değil psikolojik bir ayırım olarak görmektedir.³² Bu açıdan sezgi,

²⁵ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 9.

²⁶ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 10.

²⁷ Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 20-21.

²⁸ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 13.

²⁹ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 13.

³⁰ Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 20-21.

³¹ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 16.

³² Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 17.

üzerinde hiçbir şüphe olmayan aklın ışığından doğan, zihnin elde ettiği basit ve kesin kavrayıştır. Dedüksiyon ise kendiliğinden apaçık olmadığı halde aynı zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlı bir şekilde ilişki kurularak hafıza ya da belleğin yardımı ile kesinlikle bilinen şeylerdir. Descartes'ın aktardığı üzere "İlk prensipler daima sezgi ile bilinir, ve uzak neticelerde ancak dedüksiyon ile bilinir."³³ Bu söyleme paralel olarak Karasan sezginin bir bakışta, dedüksiyonun ise uzun ve devamlı bir hareketle hakikati gördüğünü ifade eder. Nihai olarak Karasan Descartes'ın aklını iyi kullanmak ve ilimlerde hakikati aramak için belirlediği yöntemi dört basit kural ve iki basit zihin işlevinin yerine getirilmesi olarak özetleyerek Descartes'ın yöntemini *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler* adlı esere yazmış olduğu ön sözde kendi bakış açısı çerçevesinde ortaya koymaktadır.

Aynı eserde Karasan Descartes'ın matematiksel yöntem ile ilk önce şüphe ettiğinin dolayısıyla düşündüğünün ve var olduğunun açık ve seçik bilgisine, ardından tanrı fikrinin 'ben'de var olması ile tanrının var olduğunun bilgisine daha sonra aldatıcı olmayan bir tanrı düşüncesi ile dış dünyanın var olduğunun bilgisine nasıl ulaştığı konusunda kitabı okuyan kişilere Descartes'ın çeşitli eserlerinden doğrudan alıntılar yaparak bilgiler vermektedir. Bu noktada Karasan'ın özgün bir katkıda bulunmadığını ifade etmek yerine eseri okuyanlara birincil kaynaktan önemli yerleri alıntılanarak Descartes'ın kendi yöntemi ile nasıl bir çıkarımda bulunduğunu ve bu yöntem ile onun doğru bilgiye nasıl ulaştığını gösterme fırsatı verdiğini ifade edebiliriz. Böylece, Karasan Descartes ile haşır neşir olan okuyuculara onun eserlerini nasıl okuyacakları konusunda da bir nevi rehberlik etmektedir.

Karasan, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*'e yazdığı ön söz ile Descartes'ın felsefesi ve hayatını Cumhuriyet Dönemi felsefecileri ve okurlarına kısaca tanıtırken, *Metot Üzerine Konuşma* adlı kitabın tercümesine eklemiş olduğu kitabın orijinal metninden daha fazla sayfa sayısına sahip olan açıklamalar bölümü ile Descartes felsefesinin genel bir çerçevesini vermektedir. Bu durumu Karasan şu şekilde açıklamaktadır: "Yanlışlarımı örtmek için olduğu kadar, Descartes'ın kendi sözünce, felsefesinin 'küçültülmüş bir modeli' olan Konuşma dolayısıyla Dekartçı felsefenin toplu bir bakışını vermek için de tercümeyle oldukça geniş bir açıklama eklemek istedim."³⁴ Böylece, Mehmet Karasan kendi dönemi içerisinde Descartes'ın felsefesinin etraflıca anlaşılması açısından ilgililere yardımcı olmuştur. Örneğin, Karasan *Metot Üzerine Konuşma*'nın birinci bölümünde geçen "...Bana gelince, ben, hiçbir zaman,

³³ Aklın İdaresi İçin Kurallar, III. Kural. Bkz. René Descartes, *Aklın İdaresi İçin Kurallar*. çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, 1989. Akt. Mehmet Karasan, Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 16.

³⁴ Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. II.

kendi zihnimin herhangi bir şeyde herkesinkinden daha olgun olduğunu sanmadım...” cümlesinin aslında geçen Fransızca *esprit*, Türkçe zihin kavramını kitaba eklemiş olduğu açıklamalar bölümünde ele alarak bu kavramı yalnızca zihin kavramı olarak dilimize tercüme etmekle kalmamış ayrıca Descartes’ın bu kavramı hangi anlamlarda kullandığını onun çeşitli eserlerine başvurarak detaylıca açıklamıştır:

‘...kendi zihnimin ...’³⁵

“Zihin (*esprit*) Descartes’ın dilinde üç anlamda kullanılıyor:

1) Uzamlı cevherin karşısı olan düşünen cevher olarak. “Şu halde açıkça söylemek lazım gelirse ben düşünen bir şeyim, yani bir zihin, bir anlayış veya bir akılım” (Metafizik Düşünceler).

2) Öz mânâsında alınan akıldan (*raison*) ayrı olarak çünkü o, akıldan başka, hafıza ve muhayyile ile bütün öteki düşünme güçlerini içine alır. Ona bu mânâda düşünce demek daha doğru olur. “Düşünce, (*cogitatio, pensée*) adı altında bizde doğrudan doğruya şuuruna varacağımız şekilde, husule gelen her şeyi topluyorum; böylece, bütün irade, anlayış (*müdrıke*), muhayyile, duyu işleri düşüncelerdir.”

“Ben neyim? Düşünen bir şey. Düşünen bir şey nedir? Düşünen bir şey şüphe eden, anlayan, tasdik eden, inkâr eden, isteyen, istemeyen, tahayyül de eden ve duyan bir şeydir.” Böylece akıllar eşit olduğu halde, zihinler eşit olmayabilir. Descartes’ın burada kastettiği de budur.

3) İskolastiğin anladığı mânâda Ruhun (*âme*) karşısı olarak. Bu mânâda zihin, (*esprit*) Türkçede ruh veya canın karşısı fikir, olarak anlaşılabilir.”³⁶

Diğer bir örnek ise Descartes’ın “yalnız ilineklerinde (arazlarında) azlık veya çokluk bulunduğunu söyleyen feylesofların genel kanaatini paylaşmak istiyorum”³⁷ gibi kitapta geçen bazı ifadelerin anlaşılması konusunda Karasan’ın yaptığı açıklamadır. Descartes’a yönelik detaylı bir okuma yapmayan birinin bu metinde geçen feylesoflar kelimesinden anlayacağı genel anlamda bir filozof olacakken Karasan açıklaması ile Descartes’ın burada asıl kastettiği filozofların skolastik filozoflar olduğunu belirtmektedir: ‘...feylesofların...’³⁸, “İskolastik feylesoflar.”³⁹

³⁵ Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 4.

³⁶ Mehmet Karasan, “Açıklamalar”, René Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986, s. 85-86.

³⁷ Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 4.

³⁸ Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. 4.

³⁹ Karasan, “Açıklamalar”, s. 87.

Karasan yalnızca Descartes'ın felsefesine yönelik bu eserde vermiş olduğu kavram ve tanımlardan bahsetmemiş aynı zamanda Descartes'ın sözleriyle neyi ifade etmeye çalıştığını diğer eserleri ile ilişkilendirerek açıklamalarda bulunmuştur. "Zira daha şimdiden bu metottan öyle meyveler topladım ki..."⁴⁰ Karasan Descartes'ın eserinde geçen bu ifadeden anlaşılması gerekeni şu şekilde ifade etmektedir: "Descartes Konuşması'nı neşrettiği esnada, Geometrisini bitirmişti, çünkü onu bu vesile ile yazmıştı; fiziğini tamamlamıştı, çünkü Le Monde'da anlatmıştı; metafiziğini kurmuştu, çünkü Düşünceler'i ilk defa 1628'de kaleme almıştı. Böylece, Konuşma, Descartes felsefesinin bir nevi programı, Denemeler de felsefenin öteki bölümleri hakkında bir fikir verecek örneklerdi."⁴¹

Aynı zamanda Mehmet Karasan Descartes'ın *Aklın İdaresi İçin Kurallar* kitabının sonuna da *Metot Üzerine Konuşma* kitabında olduğu gibi aklı iyi kullanmak için belirlenen kuralları inceleyen detaylı açıklamalar eklemiştir. Karasan tamamlanmamış bir eser olarak değerlendirilen *Aklın İdaresi İçin Kurallar* eserini okurken felsefecinin görevini "metni olduğu gibi alarak, *Konuşma* ve başka metinlerle karşılaştırarak, Kartezyen metot hakkında doğru bir fikir edinmek"⁴² olarak belirlemektedir. Anlaşıldığı üzere Karasan filozofun tek bir eseri üzerinden yapılan okumanın felsefi bir faydasının olmadığını ifade etmektedir çünkü bütüncül bir okuma yapıldığında bu eserin Descartes açısından yalnızca bir yöntem değişikliği değil onun felsefesi açısından aynı zamanda bir dönüm noktası ve hareket noktası olduğu da görülmektedir.⁴³ Karasan bu eserin dönüm noktası olmasının sebebini Descartes'ın çevresinden, hocalarından ve okuduklarının etkisinden kurtulması ve böylece kendi benliğinin farkına varması ile kendi düşüncelerini akıl süzgecinden geçirerek düşüncelerini temellendirmesi olarak belirtirken, hareket noktası olmasını ise o ana kadar matematiksel yöntemi sonucunda diğer disiplinlerde elde ettiği başarılı sonuçları bütün alanlarda uygulamaya başlamasının başlangıcı olarak ifade etmektedir.⁴⁴

Bununla birlikte, Karasan'ın kendi döneminde Descartes'a yönelik yabancı dillerde yazılan literatürü ve tartışmaları da yakından takip ettiği *Aklın İdaresi İçin Kurallar*'ın girişinde yer alan yazısından anlaşılmaktadır: "Descartes üzerine yazılan eserlerde, aşağı yukarı yarım yüzyıldan beri, feylesofun bütün eserini on iki ciltte yayınlayan, Adam ve Tannery baskısına referans vermek

⁴⁰ Karasan, "Açıklamalar", s. 5.

⁴¹ Karasan, "Açıklamalar", s. 89.

⁴² René Descartes, *Aklın İdaresi İçin Kurallar*, çev. Mehmet Karasan, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989, s. II.

⁴³ Descartes, *Aklın İdaresi İçin Kurallar*, s. II.

⁴⁴ Descartes, *Aklın İdaresi İçin Kurallar*, s. I.

adet olmuştur. Gilson’da aynı geleneğe uymuştur. Biz de, tabii olarak, onu takip ettik. Yalnız şu farkla ki, Gilson Descartes’ın yazdığı eserlerin referansını Latincesinin bulunduğu ciltlerde verdiği halde, biz aynı eserlerin Fransızcasının bulunduğu ciltlerde verdik. Bundan başka, Türkçeye tercüme edilenlerin de, ayrıca Türkçe ciltlerine referans vermeyi faydalı bulduk.”⁴⁵ Karasan ayrıca felsefe ile uğraşanlara yalnızca kendi eserlerini ve yabancı eserleri tavsiye etmekle kalmamış Türkçe dilinde faydalanabilecekleri kaynakçaları da yazılarında belirtmiştir. “Batı dilleri bilenler o dillerde, Descartes üzerine istedikleri eseri bulabilirler, yalnız Türkçeden yardımılmak isteyenlere, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Oliver Lacombe’un, aynı Fakülte Felsefe Enstitüsü Yayınlarından Descartes adlı eserini tavsiye etmek isteriz.”⁴⁶

Sonuç

Sonuç olarak Karasan’ın Descartes’a olan ilgisi onun ileri sürmüş olduğu öğretisi ve sistemin gerekçelendirilmesinden daha çok Descartes’ın filozof olarak kendi görüş ve düşünceleri ile yaşayışının bir birbirine uygunluğundan geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır⁴⁷ çünkü Karasan felsefeyi “belli bir düşünce şekli ile belli bir bilgi şekline verilen ad”⁴⁸ olarak tanımlarken felsefenin birinci özelliğini bir düşünce ya da bilgi olarak değil ilk olarak yaşamak ya da uygulamak olarak görmektedir: “Bunun [felsefenin] birinci özelliği ilk bir düşünce veya bilgi şekli olmayışıdır. ‘İlkin yaşamak sonra F. yapmak gerekir’ sözü, kaba realizmine rağmen, bir hakikati ifade etmektedir.”⁴⁹ Felsefe tarihinde Sokrates ve Sinoplu Diyojen dışında öğretileri ile yaşamı birbiriyle denk düşen düşünürlerle rastlamak oldukça istisnaidir. Bu nedenle Karasan Descartes’ı bir yaşam filozofu olarak değerlendirmektedir. Karasan Descartes’a hayranlığını ve düşüncesini şu şekilde ifade eder: “Felsefenin gayesi, bilhassa Descartes için, bilgelik, hikmet olduğuna göre, biz filozofta ideal bir bilge, bir ahlâk sistemini bizzat yaşayan bir insan görmek isteriz... [Descartes] gökten bir vazife aldığına inanıyordu. Bunun için, gerek maddi, gerek manevi hayatını tanzimde çok itina gösteriyordu.”⁵⁰ Karasan’a göre, Descartes’ın hayatı “bize onun sözü ile işi birbirine uygun az bulunur insanlardan biri olduğunu”⁵¹ iyi bir şekilde gözler önüne sermektedir. Descartes felsefeyi bir ağaç gibi betimlemektedir. Bu

⁴⁵ Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. III.

⁴⁶ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. IV.

⁴⁷ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 69.

⁴⁸ Karasan, “Felsefe”.

⁴⁹ Karasan, “Felsefe”.

⁵⁰ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 69.

⁵¹ Descartes, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, s. 69.

ağacın “kökleri metafizik; gövdesi fizik ve bu gövdeden çıkan dallar da öteki bütün ilimlerdi, onlar da belli başlı üç dalda toplanabilir: hekimlik, teknik ve ahlâk. ...ahlâk, diğer ilimlerin tam bir bilgisini gerektiren ve bilgeliğin en son basamağını teşkil eden en yüksek ve en tam ahlâktır.”⁵² Karasan açısından bilgelik ağacının son dalını oluşturan en yüksek ve en tam ahlâka ulaşabilmek için önce kökler ve gövdeden geçmek gerekmektedir.⁵³ Diğer bir deyişle, bu ahlâkın tam bilgisine diğer şeylerin tam bilgisini elde ettikten sonra varılabilir. Karasan Descartes'ın filozofun öncelikli olarak hayatını düzenleyen bir ahlâk edinmesi gerektiği düşüncesini hatırlatarak felsefe ağacının son meyvesi olan yüksek ahlâka ulaşmayı arzulayan filozofun, kendisine bir ahlâk edinmesi zorunluluğunu belirtmektedir.⁵⁴ Nasıl ki Descartes bunu felsefeye başlamak için birinci koşul olarak görüyorsa Karasan⁵⁵ da felsefe yapmak için ahlâki bir gereklilik ya da zorunluluk olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda Karasan felsefeyi pratik hayat, ahlâk hayatı üzerine bir theoria olarak belirler. Diğer bir deyişle, ahlâkımızı rasyonel teorik ilkeler üzerine oturtma çabası olarak ifade eder.⁵⁶ Karasan hakikati aramayı erdemlerin en büyüğü, hakikati bulmanın ruha verdiği hazı ise yaşamak için yeterli bir neden olarak görmekte, dünyevi zevklerden çok manevi haz ve değerleri ön plana çıkaran bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber, Karasan felsefeyle uğraşan kişilerin felsefi meseleleri anlamasında kendi çalışmaları ile onlara yardımcı olduğu takdirde yaptığı işten memnuniyet duyacağını belirtmekte⁵⁷ ve insanın dünyevi endişeleri terk etmesi ve hayatını hakikati bulmaya adanması sonucunda dünyada mutlu ve memnun bir şekilde yaşanabileceğini ifade etmektedir.⁵⁸

Kaynakça

- Ankara Üniversitesi Bilim Tarihi. “Tarihçe”, İnternet Erişim: [<http://bilimtarihi.humanity.ankara.edu.tr/tarihce/>], 14. 04. 2023.
- Balakbabalar, Muhsin, “Mehmet Karasan”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 20/1-4 (1975): XXIII-XXV. (erişim 12.04.2023).
- Çapcıoğlu, İhsan, “Türkiye’de Akademisyen Din Sosyologları Bibliyografyası”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 44/2 (2003): 207-255. (erişim 04.05.2023).

⁵² René Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mehmet Karasan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988, s. 17.

⁵³ René Descartes, *Ahlâk Üzerine Mektuplar*, çev. Mehmet Karasan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1989, s. III.

⁵⁴ Descartes, *Ahlâk Üzerine Mektuplar*, s. III.

⁵⁵ Descartes, *Ahlâk Üzerine Mektuplar*, s. III.

⁵⁶ Karasan, “Felsefe”.

⁵⁷ Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, s. II.

⁵⁸ Karasan, “Felsefe”.

- Descartes, René, *Ahlâk Üzerine Mektuplar*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1989.
- Descartes, René, *Aklın İdaresi İçin Kurallar*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Descartes, René, *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1988.
- Descartes, René, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1967.
- Descartes, René, *Metot Üzerine Konuşma*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986.
- Descartes, René, *Tabiat Işığı ile Hakikatı Arama*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1966.
- Eflatun. *Sofist*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.
- İçöz, Nihan, “1940 yılı: Türk Kültür ve Edebiyatında Çeviri ile Açılan Çığır”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 5/2 (2013): s. 335-344.
- Karasan, Mehmet, “Açıklamalar”, René Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986, s. 81-180.
- Karasan, Mehmet, “Felsefe” maddesi, *Türk Ansiklopedisi*, XVI. Cilt, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1968, s. 207-222.
- Karasan, Mehmet, “Fransız Maarif Tarihi”, *İlk Öğretim*. 3/50 (1940): 501-502.
- Soysal, Fırat, “1940 Yılında Kurulan Tercüme Bürosu”, *Atatürk Ansiklopedisi*, İnternet Erişim: [[https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1940-yilinda-kurulan-tercume-burosu/](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1940-yilinda-kurulan-tercume-buros/)], 10. 05. 2023.
- TBMM Albümü 2. Cilt (1950-1980). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010.

Türkiye'de Felsefe

[1923-2023]

Editör:
Kemal Bakır

I

DOĞUBATI

Türkiye’de Felsefe
(1923-2023)

I. Cilt

Editör: Kemal Bakır

DOĞUBATI

© Tüm hakları Doğu Batı Yayınları'na aittir.

Editör

Kemal Bakır

Kapak Tasarımı

Mr. Z & Z

Baskı

Tarcan Matbaacılık

Mart 2024

Doğu Batı Yayınları

Kültür Mah. Becerikli Sok.

No: 20/5 Kızılay/Ankara

Tel: 0 312 425 68 64 - 425 68 65

www.dogubati.com

ISBN: 978-625-8123-85-2 (1.c) / Sertifika No: 48847

978-625-8123-84-5 (Tk)

Doğu Batı Yayınları-426 Felsefe-119

Kapak Resmi: *Miğferli Minerva ve Bilgeliliğin Baykuşu*, MS 2 yüzyıl, Louvre Müzesi,

Fotoğraf: Maurizio Pesce

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	11
<i>Kemal Bakır</i>	
Türkiye’de Felsefenin Haritası	13
<i>Ayhan Bıçak</i>	
Ziya Gökalp ve Émile Durkheim: <i>Felsefe Dersleri</i>	34
<i>Ali Utku</i>	
Mehmet İzzet: Milliyet Meselesi ve Teori-Pratik Arasında Türkiye’de Felsefe.....	49
<i>Kemal Bakır</i>	
Abdullah Cevdet’in İslâm Düşüncesine Yaklaşımı	69
<i>Tanju Toka</i>	
Türkiye’de Modern Felsefenin Kurucu Aktörlerinden Biri Olarak Babanzâde Ahmed Naim: Tercihler ve Temayüller.....	81
<i>Ali Utku</i>	
Fatma Âliye Hanım ve Türk Düşüncesindeki Yeri	96
<i>Gül Turanlı</i>	
Platoncu Bir Kadın Mutasavvıf ve Düşünür: Semiha Cemal	107
<i>Emine Aydoğan</i>	
Elmalılı M. Hamdi Yazır: Vicdan ve Vücut	128
<i>Aliye Çınar Köysüren</i>	
Ömer Ferid Kam: Filozof, Nüktedan, Mütefekkir, Şair ve Alim	146
<i>Sebahattin Çevikbaş</i>	
Mehmed Ali Aynî’nin Düşünce Sistemi	171
<i>Müslim Akdemir</i>	
İsmail Fennî Ertuğrul’un Düşünsel Serüveni: Materyalizmin Reddinden Vahdet-i Vücûdun Savunusuna.....	188
<i>Ferhat Akdemir</i>	

İsmail Hakkı İzmirli ve Türkiye’de İslâm Felsefesi Disiplininin Kurumsallaşması.....	211
<i>Bayram Ali Çetinkaya</i>	
Rıza Tevfik: Dârülfünûn Kürsüsünden Metafizik ve Estetik Dersleri	243
<i>Ali Utku</i>	
Adnan Adıvar’da Bilim ve Politika İlişkisi	264
<i>Tarık Tuna Gözütok & Ali Furkan Arıcıoğlu</i>	
Halil Nimetullah Öztürk: İnkılabın Felsefesini Yapmak	281
<i>Hulusi Ertuğrul Umudum</i>	
Mustafa Şekip Tunç ve Türk Düşünce Hayatındaki Yeri	307
<i>Levent Bayraktar</i>	
Felsefi Antropolojinin Aynasında Yahya Kemal	328
<i>Vefa Taşdelen</i>	
Peyami Safa ve Felsefi Buhran.....	350
<i>Gül Turanlı</i>	
Kendini Yeniden Doğurmak: Hasan Âli Yücel’in Eğitim Felsefesinde Ahenk Meselesi.....	361
<i>Hatice Karakuş Öztürk</i>	
M. Şemseddin Günaltay’ın Vülger Materyalizm Eleştirisinde İlim, Fen ve Felsefenin Sınırını Tayin Tartışması.....	384
<i>Hüseyin Subhi Erdem</i>	
Ahmet Hamdi Tanpınar’da “Zaman”	423
<i>Özgür Taburoğlu</i>	
Orhan Sadeddin’in Felsefe Tarihi Usulü: Felsefe ve Filozof Kavramları Işığında Felsefe Tarihi	435
<i>Abdurrazak Gültekin</i>	
Kâmıran Birand Felsefesinde Anlamanın Yapısı.....	448
<i>Yakup Kabraman</i>	
Kavramsal Analizler Üzerinden Mehmet Emin Erişirgil	465
<i>Nuray Karaca</i>	
Mustafa Namık Çankı ve Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretimde Felsefe Eğitimi.....	481
<i>Tanju Toka</i>	

Mümtaz Turhan: “Kültür Değişmeleri”nin Felsefesi ve Türk Modernleşmesinin Eleştirisi	491
<i>Kemal Bakır</i>	
Cumhuriyet Döneminde Bir Filozof: Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken.....	515
<i>Mehmet Vural</i>	
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nda Felsefe	529
<i>Nevin Güngör Ergan</i>	
Mehmet Karasan’ın Felsefesini Descartes Tercümelemleri Aracılığıyla Anlamak	562
<i>Alper Bilgehan Yardımcı</i>	
Nurettin Topçu ve Hareket Felsefesi	575
<i>Ali Osman Gündoğan</i>	
Politik-Pratiğin Gölgesinde Sahici Bir Felsefi Çaba Ortaya Koymak: Hamdi Ragıp Atademir ve “İlmî Bir Zihniyet”in İnşasına Yönelmek	589
<i>Zübeyir Ovacık</i>	
Felsefi Görüşleri ve Eğitim Felsefesi Yönüyle İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu.....	612
<i>Mustafa Gündüz</i>	
Bir Sentez Düşünürü Olarak Ziya Somar	634
<i>Sadık Erol Er</i>	